

СТРУКТУРА КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОБВИНУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРОРА У СУДОВИХ СТАДІЯХ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Янкова Л. Ю.

У статті акцентована увага на необхідності вдосконалення криміналістичного забезпечення обвинувальної діяльності прокурора у судових стадіях кримінального провадження в умовах реформування функцій органів прокуратури. Звернута увага на науковій праці, у яких досліджувались окремі аспекти використання криміналістичних знань під час підтримання державного обвинувачення. Наголошено, що категорія «криміналістичне забезпечення» у більшості випадків використовується під час дослідження досудового розслідування. Запропоновано визначення криміналістичного забезпечення обвинувальної діяльності прокурора у судових стадіях кримінального провадження як відповідної цілісної системи заходів та тактичних прийомів, які забезпечують реалізацію прокурором обвинувальної діяльності у судових стадіях кримінального провадження.

У структурі обвинувальної діяльності прокурора у судових стадіях кримінального провадження виокремлено організаційний і тактичний блоки. У структурі організаційного блоку виокремлено три самостійні елементи, зокрема: а) підготовка прокурора щодо підтримання державного обвинувачення; б) інформаційно-аналітичне забезпечення підтримання державного обвинувачення; в) взаємодія сторони обвинувачення під час підтримання державного обвинувачення.

Надано детальну характеристику підготовці прокурора до підтримання державного обвинувачення. Запропоновано типову структурну модель підготовки прокурора до підтримання державного обвинувачення, яка включає: аналіз матеріалів кримінального провадження; аналіз матеріалів оперативно-розшукової справи; визначення суб'єктів взаємодії під час підтримання державного обвинувачення.

Проаналізовані сформовані у межах криміналістики наукові підходи щодо розуміння тактики підтримання державного обвинувачення. Запропоновано визначення тактики підтримання державного обвинувачення та визначено її основні структурні елементи. Обґрунтовано, що поєднання організації і тактики може утворювати окрему методичку підтримання державного обвинувачення.

Ключові слова: прокурор, судові стадії, обвинувачення, організація, тактика.

Yankova L. Yu. Structure of the forensic support of the prosecutor's indictment activity at the trial stage of criminal proceedings

The article focuses on the need to improve the forensic support of the prosecution of prosecutors in the judicial stages of criminal proceedings in terms of reforming the functions of the prosecutor's office. Attention is paid to scientific works in which certain aspects of the use of forensic knowledge in support of public prosecution were studied. It is emphasized that the category of forensic security in the vast majority of cases is used in the study of pre-trial investigation. It is proposed to define the criminalistic support of the prosecutor's prosecution in the judicial stages of criminal proceedings, as an appropriate holistic system of measures and tactics that ensure the implementation of the prosecutor's prosecution in the judicial stages of criminal proceedings. In the structure of the prosecutor's accusatory activity in the court stages of criminal proceedings, organizational and tactical blocks are distinguished. There are three independent elements in the structure of the organizational unit, in particular: a) training of the prosecutor to support the state prosecution; b) information and analytical support for the support of the state prosecution; c) interaction of the prosecution during the support of the state prosecution. A detailed description of the prosecutor's preparation for supporting the state prosecution is given. A typical structural model of the prosecutor's preparation for supporting the public prosecution is proposed, which includes: analysis of materials of criminal proceedings; analysis of materials of operative-search case; identification of subjects of interaction in support of public prosecution. The scientific approaches formed within criminology to understand the tactics of supporting public prosecution are analyzed. The definition of tactics of support of public prosecution is offered and its basic structural elements are defined. It is substantiated that the combination of organization and tactics can form a separate method of supporting public prosecution.

Key words: prosecutor, court stages, accusations, organization, tactics.

Постановка проблеми. Реформування системи кримінальної юстиції вимагає не лише поновлення нормативно-правової бази та приведення діючого законодавства до європейського зразка, а також передбачає масштабну та широкоаспектну роботу щодо вдосконалення та переосмислення знань та навичок, якими повинен володіти відповідний суб'єкт кримінального переслідування, зокрема й прокурор. Після прийняття нового КПК України, Закону України «Про прокуратуру» у 2014 році, який, як вже зазначалося, є основним нормативно-правовим актом, який регулює діяльність органів прокуратури України, визначає їх завдання та загалом порядок діяльності цього органу, після проведення конституційної реформи щодо правосуддя у 2016 році виникла нагальна потреба щодо вдосконалення криміналістичного забезпечення обвинувальної діяльності прокурора.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У різні періоди проблема використання криміналістичних знань під час здійснення прокурором обвинувальної діяльності у судових стадіях кримінального провадження досліджувалась у працях О.Я. Баєва, М.Г., Зоріної, І.І. Когутича, І. Козьякова, І.Л. Кисленко, І.М. Комарова, Н.В. Никитенко, І.В. Рогатюка, Є. Серової, Я.М. Толочко, Ж.В. Удовенко та інших науковців. Водночас необхідно наголосити, що значна кількість цих досліджень виконана в умовах чинності КПК України 1960 року, а окремі з них ґрунтуються на положеннях кримінального процесуального законодавства країн ближнього зарубіжжя, що призводить до невідповідності їх положень реальним потребам сучасної теорії та практики з урахуванням положень КПК України 2012 року.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наявних напрацювань дослідників свідчить, що у більшості випадків вчені досліджують криміналістичне забезпечення у контексті діяльності щодо виявлення, розкриття та розслідування злочинів, залишаючи поза науковим аналізом діяльність суб'єктів кримінального переслідування у судових стадіях кримінального провадження. Безумовно, подальше залишення цієї проблематики без належної наукової уваги неможливе, оскільки у парадигмі змагального кримінального судочинства судова стадія кримінального провадження має вирішальне значення.

Використовуючи напрацьовані у межах криміналістики наукові підходи, можна сформулювати визначення криміналістичного забезпечення обвинувальної діяльності прокурора у судових стадіях кримінального провадження. Так, *кримі-*

налістичне забезпечення обвинувальної діяльності прокурора у судових стадіях кримінального провадження - це розроблена на основі криміналістичних знань цілісна система організаційних заходів та тактичних прийомів, які використовуються прокурором під час підтримання державного обвинувачення в суді першої інстанції та під час подальшого перегляду судових рішень (апеляційного / касаційного оскарження).

Опрацювання наукових джерел та матеріалів практики щодо здійснення прокурором обвинувальної діяльності у судових стадіях кримінального провадження свідчить про можливість виокремлення окремих структурних блоків, які потребують аналізу та розроблення відповідно до сформульованої системи криміналістичних знань:

а) організація підтримання державного обвинувачення;

б) тактичні особливості підтримання державного обвинувачення.

Щодо *першого блоку*, який стосується організації підтримання державного обвинувачення, то необхідно зауважити, що під час його обґрунтування та наукового розроблення можуть, з окремими уточненнями, використовуватись криміналістичні положення щодо організації розслідування.

Екстраполюючи вказані положення на обвинувальну діяльність прокурора у судових стадіях кримінального провадження, необхідно звернути увагу на такі структурні елементи, які, на нашу думку, утворюють організаційний складник підтримання державного обвинувачення, зокрема: а) підготовка прокурора щодо підтримання державного обвинувачення; б) інформаційно-аналітичне забезпечення підтримання державного обвинувачення; в) взаємодія сторони обвинувачення під час підтримання державного обвинувачення.

Так, перш за все звернімо увагу на підготовку прокурора до підтримання державного обвинувачення. Принагідно зауважити, що вказаний елемент організації діяльності прокурора щодо підтримання державного обвинувачення є найбільш дослідженим. Як вказує І.В. Рогатюк, підготовка прокурора до підтримання публічного обвинувачення у суді передбачає аналіз інформації, отриманої під час вивчення кримінального провадження; визначення кола та послідовності питань, які підлягають з'ясуванню під час судового розгляду; планування судових дій; спрямованих на збирання та перевірку доказів, що підтверджують версію обвинувачення; розроблення тактики підтримання публічного обвинувачення [6].

Водночас необхідно звернути увагу, що у наукових джерелах та відомчих нормативно-правових актах наразі відсутня типова структура діяльності прокурора із підготовки до підтримання державного обвинувачення. Безумовно, важко стверджувати про можливість формування конкретної моделі такої підготовчої діяльності, оскільки вона зумовлюється особливостями конкретного кримінального провадження. На нашу думку, може бути запропонована лише типова структурна модель підготовки до підтримання державного обвинувачення, яка включає такі елементи:

- *аналіз матеріалів кримінального провадження*. Під час аналізу матеріалів кримінального провадження слушно акцентувати увагу на таких аспектах:

а) *правильність кримінально-правової кваліфікації дій підозрюваного*. Відповідно до ст. 338 КПК України прокурор має право змінити обвинувачення у суді, а згідно зі ст. 339 КПК України висунути додаткове обвинувачення, почати провадження щодо юридичної особи під час судового розгляду. Проте із організаційно-тактичного боку, як свідчить вивчення матеріалів практики, реалізація прокурором такого права створює конфліктну та проблемну судову ситуацію, у межах якої у судді може сформуватись переконання щодо формального підходу прокурора та непідготовленості до підтримання державного обвинувачення.

б) *повторна оцінка доказів, на яких ґрунтується обвинувачення* з метою: а) повторної перевірки їх належності та допустимості; б) реальної наявності усіх доказів у матеріалах кримінального провадження, а також речових доказів, які передані на відповідальне зберігання; в) оцінки можливості дослідження кожного доказу безпосередньо судом.

- *аналіз матеріалів оперативно-розшукової справи*. У контексті нашого дослідження ми солідаризуємось із позицією С.В. Албула, який відзначає, що оперативно-розшукова справа - це форма оперативного обліку, накопичення та систематизації матеріалів, що утворилися під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, проведення оперативно-розшукових заходів, переписки щодо проведення НСРД, ужиття управлінських та організаційних рішень, а також з метою відомчого контролю та прокурорського нагляду за додержанням законності. Оперативно-розшукова справа заводиться: на особу або групу осіб, які готують учинення злочину; для документування злочинів, що готуються невстановленими осо-

бами; з метою розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбуття кримінального покарання; з метою встановлення місцезнаходження безвісно зниклих (відсутніх) осіб; за наявності реальної загрози життю, здоров'ю, житлу, майну працівників суду і правоохоронних органів у зв'язку з їх службовою діяльністю, а також особам, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членам їх сімей та близьким родичам [5].

На нашу думку, особливого значення аналіз матеріалів оперативно-розшукової справи має у тих випадках, коли кримінальне провадження розпочато за матеріалами оперативних підрозділів. Так, аналізуючи матеріали оперативно-розшукової справи, прокурор може отримати дані щодо: а) системи проведених під час досудового розслідування негласних слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів, внаслідок чого отримано орієнтуючу чи іншу оперативно-розшукову інформацію, яка не увійшла до матеріалів кримінального провадження; б) осіб, які перевірялись на причетність до вчинення кримінального правопорушення, але їх вина не була доведена під час досудового розслідування; в) можливості причетності обвинуваченого до вчинення інших кримінальних правопорушень; г) системи соціально-корисних та кримінальних зв'язків обвинуваченого.

- *визначення суб'єктів, із якими повинна бути організована взаємодія під час підтримання державного обвинувачення*. Зауважимо, що визначення суб'єктів взаємодії зумовлюється: а) віднесенням вчиненого злочину до відповідної класифікаційної групи; б) складністю кримінального провадження; в) рівнем очікуваної протидії діяльності прокурора у судових стадіях кримінального провадження; г) необхідністю вжиття заходів щодо негласного захисту доказів у судових стадіях;

- *складання плану підтримання державного обвинувачення*. Як відзначають дослідники, планування участі в судовому розгляді - це узагальнена програма дій у судовому засіданні, без складання якої прокурор не має можливості ефективно здійснювати покладену на нього функцію [7].

Продовжуючи аналіз, необхідно звернути увагу на сутність та змістовне наповнення *тактичного блоку обвинувальної діяльності прокурора у судових стадіях кримінального провадження*. Як відзначають дослідники, обрана прокурором тактика визначає загальну, але найбільш доцільну лінію його поведінки в прокурорській діяльності

щодо конкретних обставин. У процесі підтримання державного обвинувачення правильна обрана тактика допомагає прокурорам застосувати з великого арсеналу прийомів, способів, методичних і наукових рекомендацій найбільш раціональні, оптимальні, доцільні, які відповідають правовій ситуації, що склалася у конкретному кримінальному провадженні. Тим самим тактика сприяє організації роботи прокуратури на науковій основі, адже передбачає раціональне, ефективно використання наявних сил та засобів з метою досягнення найкращих результатів з якомога меншими витратами ресурсів [4].

Свою чергою І.Л. Кисленко відзначає, що тактика підтримання державного обвинувачення - це заснований на рекомендаціях криміналістики і обґрунтований позицією по справі алгоритм дій державного обвинувача, який дозволяє під час судового розгляду, в умовах взаємодії з іншими учасниками процесу оптимізувати діяльність щодо доказування матеріально-правового твердження щодо вчинення особою злочину і його винності шляхом використання процесуальних та тактичних засобів з метою переконання суду у законності та обґрунтованості обвинувальної тези. До структури тактики підтримання державного обвинувачення запропоновано включити такі елементи: особливості формування обвинувачення на досудовій стадії кримінального процесу; особливості підготовки до підтримання державного обвинувачення та його планування; особливості представлення та дослідження доказової інформації; тактику участі обвинувача у судових діях; тактику взаємодії обвинувача з іншими учасниками судового розгляду [2].

Звернімо увагу, що у даному випадку дослідниця необґрунтовано, на нашу думку, включає до структури тактики елементи, які характерні для організаційного складника обвинувальної діяльності прокурора, зокрема підготовку та планування підтримання державного обвинувачення. Крім того, незрозумілим залишається, що саме авторка розуміє під особливостями формування обвинувачення на досудовій стадії кримінального процесу як елементу тактики.

Необхідно звернути увагу, що вченими робились спроби концептуального обґрунтування тактики підтримання державного обвинувачення. Так, аналізуючи вказане питання з позиції діалектичної єдності тактики обвинувачення та захисту, дослідники пропонують розглядати таку категорію, як *інтегрована тактика державного обвинувачення*, під якою розуміти самостійну галузь

криміналістики, яка є системою наукових положень, що розкривають та враховують закономірності розслідування, обвинувачення і захисту з метою вироблення найбільш раціональних методів, засобів і прийомів вирішення завдань обвинувачення. Крім того, на більш прикладному рівні пропонується вести мову про стратегічний процесуально-криміналістичний алгоритм державного обвинувачення у суді, під яким розуміти засновану на процесуальних регламентах судового слідства і дебатів алгоритмізовану технологію, яка включає: алгоритм вивчення та використання матеріалів кримінальної справи; систему загальних тактик обвинувачення та захисту, які реалізуються у стадії судового слідства та дебатів; систему тактичних прийомів, методів, програм, операцій, які об'єднують на тактичних полях результати криміналістичного забезпечення підтримання державного обвинувачення з метою всебічного, повного і об'єктивного дослідження обставин кримінальної справи під час проголошення обвинувальної промови [1].

Висновки. Проаналізувавши наявні наукові підходи, а також практику роботи прокурорів щодо обвинувальної діяльності у судових стадіях кримінального провадження, тактику підтримання державного обвинувачення можна визначити як засновану на теоретико-прикладних напрацюваннях криміналістики систему прийомів, засобів та методів, які використовуються прокурором для забезпечення реалізації його повноважень у судових стадіях кримінального провадження з метою доведення законності та обґрунтованості висунутого обвинувачення.

На нашу думку, структурно тактика обвинувальної діяльності прокурора у судових стадіях кримінального провадження включає такі типові елементи:

- тактичні прийоми, засоби та методи, спрямовані на оптимізацію дослідження доказів під час судового розгляду;
- тактичні прийоми, методи та засоби щодо оптимізації зміни обвинувачення чи висунення нового обвинувачення у судових стадіях кримінального провадження;
- тактичні прийоми, методи та засоби, спрямовані на нейтралізацію протидії обвинувальній діяльності прокурора у судових стадіях кримінального провадження.

Необхідно наголосити, що запропонована структура є типовою для здійснення обвинувальної діяльності в усіх кримінальних провадженнях, але залежно від виду кримінального правопорушення,

особи обвинуваченого та інших обставин може доповнюватись іншими структурними елементами. Крім того, об'єднання охарактеризованих нами організаційного і тактичного блоків дозволяє говорити про формування у межах криміналістики методики обвинувальної діяльності прокурора у судових стадіях кримінального провадження, яка є елементом загальної методики судового розгляду кримінальних справ, яка, як визначає І.І. Когутич, розпочинає своє функціонування з моменту надходження матеріалів кримінального провадження у суд і прийняття у ньому судом відповідного рішення. У ній досліджуються та містяться відповіді на інші, аніж у методиці розслідування окремих видів, груп злочинів запитання: як планувати судовий розгляд кримінальної справи; яка сутність судових ситуацій і чим вони відрізняються від слідчих ситуацій; які методичні прийоми необхідно використати для вирішення проблемних ситуацій в умовах змагального процесу, що і як доцільно постановити, у якій послідовності тощо; яким є алгоритм дій суду, державного обвинувача та захисника у дослідженні доказів; якою повинна бути залежно від можливих судових ситуацій тактика виконання судово-слідчих дій [3].

Література

1. Зорина М.Г. Криминалистическая стратегия и тактика государственного обвинения в суде : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Минск. 2002. 20 с.

2. Кисленко И.Л. Криминалистические основы поддержания государственного обвинения : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Саратов. 2010. 26 с.

3. Когутич І.І. Поняття та місце методики підтримання державного обвинувачення у суді у системі криміналістики. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2014. Вип. 59. С. 334-342.

4. Козьяков І., Хруслова Л. Сутність тактики підтримання прокурором державного обвинувачення в умовах дії нового кримінального процесуального кодексу України. *Вісник Національної академії прокуратури України*. № 2. 2013. С. 56-59.

5. Основи оперативно-розшукової діяльності : термінологічний словник / уклад. С.В. Албул. Одеса : Астропринт. 2017. 132 с.

6. Рогатюк І.В. Підтримання прокурором публічного обвинувачення в суді: процесуальна тактика в нестандартних умовах. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1. С. 87-98

7. Толочко Я.М. Організація роботи прокурора з підготовки до судового розгляду кримінальних проваджень. *Наше право*. № 4. 2014. С. 108-113

*Янкова Л. Ю.,
аспірант кафедри кримінального процесу
Одеського державного університету
внутрішніх справ*